

Blz 63 In *'Bos van de toekomst'* wordt niet vermeld dat burgers die ageren tegen kap van bomen en bossen in hun verzet vaak worden gesteund door bosdeskundigen en specialisten. In veel gevallen kunnen inderdaad vraagtekens gezet worden bij de toename van biodiversiteit die ontbossing in Natura2000 gebieden zou opleveren. Wat is de winst als goed ontwikkelde bossen worden gekapt en daarvoor in de plaats de zoveelste pijpenstrootjesvlakte wordt gecreëerd? Hiervoor is de foto op de volgende pagina illustratief. De vermaarde ornitholoog Rob Bijlsma heeft onlangs een goed gedocumenteerd artikel gepubliceerd over de achteruitgang van broedgevallen van roofvogels door de sterk toegenomen kap in oude naaldbossen.

65 De Nederlandse Mycologische Vereniging maakt ernstig bezwaar tegen de plannen voor boskap in de duinen bij Schoorl omdat daar het op één na belangrijkste paddenstoelengebied van Nederland ligt met een ongekend hoge biodiversiteit van soorten van voedselarme loof- en naaldbossen. Daaronder zijn honderden soorten van de door de minister van LNV vastgestelde Rode Lijst van paddenstoelen. Het bos zou moeten wijken voor kaal zand. Dit zijn slechts twee van vele voorbeelden.

In *'Bos van de toekomst'* is sprake van *'volledige compensatie'* van de oppervlakte die is ontbost ten behoeve van open natuur in het kader van Natura2000. Er wordt een oppervlakte van 3400 hectare genoemd, maar in werkelijkheid is vanaf 2013 ruim 11.100 hectare ontbost. De term *'compensatie'* is niet terecht omdat pas aangelegde bossen nooit gekapte bossen van 50-100 jaar oud kunnen vervangen. Daarom wordt door ons als aanvullende compensatie voorgesteld om 11.100 hectare bestaand ouder bos de bestemming bosreservaat te geven en boskap in het kader van Natura2000 op te schorten tot een evaluatie van uitgevoerde en geplande ontbossingen.

Bosuitbreiding binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is in *'Bos van de toekomst'* gepland op voormalige, met fosfaat verzadigde landbouwgronden. Dit levert geen bos op met hoge natuurwaarden. Daarom stellen wij voor om vooraf inrichtingsmaatregelen te 6

treffen, zoals verwijdering van de bouwvoor. Bij

De voorgestelde combinatie van bosaanleg met windmolens is ons inziens ongewenst. We zijn van oordeel dat de financiering van bosuitbreiding uitermate zwak is onderbouwd.

Het blijkt dat vitaal bos in *'Bos van de toekomst'* niet gezond bos betekent, maar bos dat aan een breed eisenpakket van bosbouwers voldoet. Revitalisering is een verzameling maatregelen die getroffen moeten worden om aan die eisen te voldoen.

Als grootste problemen voor de vitaliteit van bossen worden in

In *'Bos van de toekomst'* wordt een toename van de houtoogst mogelijk geacht vanwege een verwachte toename van groei als gevolg van revitalisering. Wij vinden dat onbegrijpelijk daar elders in de nota wordt geconstateerd dat in Nederland te weinig oud bos is met te weinig oude bomen. Slechts 6% van het bos is ouder dan 120 jaar. Iedere vorm van bomenkap, dus ook houtoogst, staat

het ouder worden van bomen en bossen in de weg. Daarnaast is het oogsten van hout uit Nederlandse bossen niet rendabel

In *'Bos van de toekomst'* wordt gepleit voor hoogwaardig gebruik van hout, terwijl momenteel 75% van de houtoogst als laagwaardige snippers wordt verstoekt in energiecentrales, waarbij de CO₂ uitstoot hoger is dan van kolen- en gascentrales. Hiermee is een overheidssubsidie van 11,4 miljard euro gemoeid. Maatregelen worden aangekondigd tegen het laagwaardige gebruik in particuliere houtkachels, in totaal slechts 18% van het energiehout. In onze optiek het toppunt van hypocrisie.

Nederlands hout draagt slechts 6% bij aan het inlandse gebruik van materiaalhout, zoals planken en vezelplaten. De economische betekenis van Nederlands hout is dus gering en volgens *'Bos van de toekomst'* is er voldoende houtaanbod in de EC om in onze houtbehoefte te voorzien. De grote aandacht in de Bossenstrategie voor houtoogst is vreemd gezien de negatieve bedrijfsresultaten en overwegend laagwaardige toepassingen.

Voor herstel van de biodiversiteit is volgens ons aanpak van stressfactoren in het milieu essentieel, zoals vermisting, verzuring en verdroging. Vermindering van stikstofdepositie in bossen heeft prioriteit. Deze problematiek wordt in de Bossenstrategie onderkend, maar er wordt geen beleid voorgesteld. Verder is vergroting van biodiversiteit gebaat bij beperking van houtkap, terwijl die in de Bossenstrategie juist wordt opgevoerd. Daar wordt getracht de biodiversiteit te vergroten met maatregelen onder de noemer revitalisering. Wij zijn van mening dat deze kostbare operatie van 1,5 miljard euro de biodiversiteit negatief zal beïnvloeden, de Nederlandse bossen op zandgronden onherkenbaar en onherstelbaar zal beschadigen en zal leiden tot kunstmatige, door mensen beheerste bossen.

In *'Bos van de toekomst'* wordt een kennisprogramma gepresenteerd met een tabel met twaalf kennishiaten. Vreemd genoeg zijn het stuk voor stuk onderwerpen die tegelijk de grondslag vormen voor het uitgestippelde beleid

We signaleren dat het uitsluitend gaat om ambtelijke structuren en dat er geen verbinding wordt gelegd met de samenleving. Bij de sectie over monitoring valt op dat de indicatoren om de voortgang van de Bossenstrategie te meten nog niet zijn ontwikkeld. Dat is verontrustend omdat de keuze van de parameters mede bepalend is voor de uitkomst van de monitoring. Dit kan fraude in de hand werken

In *'Bos van de toekomst'* wordt gesteld dat het Europees kader leidend is. Als reeds bestaande en toekomstige kaders worden genoemd: de Europese Biodiversiteitsstrategie, Europese Bossenstrategie, Vogel- en Habitatrichtlijn en het Klimaatakkoord dat voortvloeit uit Europese kaders. De minister pretendeert dat *'we met deze Bossenstrategie vooruitlopen op de Europese invulling'*.

Opnieuw prachtige ambities, maar hoe vertalen die zich in beleidsvoornemens en concrete maatregelen? Uit onze analyse van data blijkt dat de effecten van de meeste maatregelen juist indruisen tegen de realisatie van Europese voornemens. We volstaan hier met één concreet voorbeeld. De rest komt elders in ons rapport aan de orde. De Bossenstrategie onderschrijft het streven in het kader van het klimaatbeleid van de Europese Commissie naar *'een strikte bescherming van alle resterende 'oerbossen' en oude bossen in Europa'* aldus *'Bos van de toekomst'*. Hoe is het dan mogelijk dat in deze nota oude bossen geen enkele keer worden genoemd, laat staan de bescherming ervan? In plaats van *'strikte bescherming'*

Theorie en praktijk vertonen een diepe kloof. Dat is een rode draad die door de hele Bossenstrategie loopt. Het lijkt erop dat mooie woorden of ambtelijk jargon worden gebezigd om de werkelijke doeleinden van het beleid te verbloemen: een sluipende omvorming van overwegend natuurvolgend bosbeheer naar productiebos; naar bosbouw als een intensieve vorm van landbouw, mede ter bevordering van de boomteelt en de houtoogst. Sommige provincies hebben al een eigen Bossenstrategie vastgesteld of in voorbereiding.

Wij onderschrijven de doelstelling om het Nederlandse bosareaal uit te breiden. Dat is goed voor biodiversiteit, klimaatbeleid en de recreatieve behoeften van een groeiende bevolking. Daarbij is de factor tijd cruciaal. Een pas aangelegd bos is nog geen bos. Het is een verzameling staakjes van 0,5 tot 1 meter hoog. Na 10-20 jaar staat er een jong bos met dicht opeenstaande stammetjes, doorgaans nog van geringe betekenis voor biodiversiteit, koolstofvastlegging en recreatie. Pas na 40-70 jaar zijn de bomen zo groot dat er sprake kan zijn van een bosecosysteem met de bijbehorende kenmerkende bosbodem, bosorganismen en volwaardige recreatieve functie. Nog later ontwikkelen zich de kenmerken van oud bos, zoals het voorkomen van aftakelende oude bomen en groot dood hout. Nederlanders van de 22^e eeuw zullen pas ten volle profiteren van de uitbreiding van bossen die in het komende decennium is gepland. Het betekent dat waar gesproken wordt over 'compensatie' van gekapt bos door nieuwe aanplant er sprake is van compensatie in oppervlakte, niet van ouderdom, boomgrootte, esthetische en ecologische functies.

Het houdt in dat de huidige oudere bossen onvervangbaar zijn en zoveel mogelijk beschermd moeten worden, in overeenstemming met Europese richtlijnen¹² (zie hoofdstuk 4).

In 'Bos van de toekomst' worden tien bostypen en zeven bossoorten genoemd met

3.1. Compensatie ontbossing door naturomvorming

Ontbossing is het permanent verwijderen van bos ten behoeve van ander landgebruik. De belangrijkste oorzaak van ontbossing in Nederland is omzetting in open typen natuur, met 64% van totale ontbossing. In 'Bos van de toekomst' is sprake van een voornemen om *alle* ontbossing te compenseren (p. 9, eerste kader). Vervolgens is er sprake van compensatie van 3.400 hectare gekapt en te kappen bos in de periode 2017-2030. Volgens het rapport 'Stand van zaken in bos Nederland', onderdeel van de Bossenstrategie, is er tussen 2013 en 2017 reeds 7.781 hectare bos omgezet in open natuur.¹³ De cijfers in 'Bos van de toekomst' geven dus een onjuist beeld van de werkelijke ontbossing in Nederland ten behoeve van natuur en daardoor ook een onjuist beeld van de te compenseren oppervlakte. Het is in het kader van het klimaatbeleid en de maatschappelijke onrust over de kap van bos nodig om de volledige ontboste oppervlakte van ruim 11.000 hectare te compenseren door nieuw bos.

¹³ Oldenburger, J. 2019. Stand van zaken bos

Daarbij willen wij opnieuw benadrukken dat nieuw bos nooit een volledige compensatie kan zijn voor de ontbossing die heeft plaatsgevonden. Alleen de oppervlakte bos wordt mogelijk op de lange duur gecompenseerd, maar niet de ecologische kwaliteit, noch de belevingswaarde van het verdwenen bos. Het grootste deel van het gevelde bos was tientallen jaren oud met hoge, opgaande bomen van 10-30 meter hoog. Hiervoor in de plaats komt jonge aanplant die pas na tientallen jaren het aanzien van een echt bos krijgt. Tijd valt niet te compenseren.

Daarom stellen wij twee aanvullende maatregelen voor om de compensatie van de ontbossing te versterken:

- De uitvoering van nog niet gerealiseerde beleidsvoornemens om bestaande bossen te kappen ten behoeve van naturomvorming worden voor drie jaar bevroren. In deze tijd worden de uitgevoerde ontbossingen door de provincies geëvalueerd en worden niet uitgevoerde plannen nogmaals beoordeeld op nut, noodzaak en draagvlak onder de regionale bevolking.

□ De tot nu toe ontboste oppervlakte bos (11.181 ha) wordt per provincie mede gecompenseerd door het aanwijzen van een gelijke oppervlakte bestaand bos met (potentieel) grote natuurwaarden als bosreservaten (zie ook sectie 4.3).

Met deze maatregelen is het kappen van bossen in het verleden nog steeds niet volledig gecompenseerd, maar de overheid kan hiermee wel te kennen geven dat zij dit verlies betreurt en oudere bossen op waarde weet te schatten.

3.2. Bosuitbreiding binnen het Natuurnetwerk Nederland: zoeken naar ecologische

Als aanvullende compensatie moet 11.141 hectare bestaand ouder bos (>60 jaar) worden veiliggesteld als bosreservaat.

□ De effectuering van nog niet uitgevoerde plannen van ontbossing ten behoeve van open natuur wordt drie jaar opgeschort in afwachting van een evaluatie per provincie.

De financiële en planologische onderbouwing van de plannen tot bosuitbreiding zijn zwak, waardoor realisatie onzeker is.

In het geciteerde rapport is een waslijst van eisen opgenomen waaraan bossen moeten voldoen.¹⁸ We

Het woord '*revitalisering*' is een kernthema van de Bossenstrategie. In '*Bos van de toekomst*' komt de term 36 keer voor. Hierdoor wordt de indruk gewekt dat het belabberd gesteld is met de gezondheid van onze bossen en dat er nodig wat aan gedaan moet worden. Feitelijke gegevens over de huidige vitaliteit van Nederlandse bossen worden niet verschaft. Ook een kaart met vitale en minder vitale bossen ontbreekt. Daaruit zou blijken dat er geen grootschalige vitaliteitsproblemen zijn. Het vitaliteitsprobleem wordt in '*Bos van de toekomst*' dan ook niet geformuleerd als actuele werkelijkheid, maar als dreigend toekomstperspectief: '*Als we deze problemen niet aanpakken gaat het bos fors in kwaliteit achteruit.*' Ook deze waarschuwing wordt nergens onderbouwd. Het lijkt een verkapt dreigement om de geesten wakker te maken voor grootscheeps ingrijpen in bossen.

Verder zijn er specifieke problemen met bepaalde bomen, die ook terug te voeren zijn op menselijk handelen. In '*Bos van de toekomst*' wordt met name de sterke aantasting van fijnsparrenbossen genoemd, waarbij ook in Nederland percelen afsterven (p. 21, foto). De sterfte van sparren is te wijten aan het talrijke optreden van een kevertje, de letterzetter, dat onder de bast van de boom leeft. De oorzaak van deze plaag is klimaatverandering, waardoor de bodem in veel sparrenbossen 's zomers te sterk uitdroogt en de bomen 's winters niet voldoende in winterrust komen. In '*Bos van de toekomst*' wordt de aantasting van sparren als zeer negatief afgeschilderd, maar vanuit het oogpunt van bosrevitalisering kan men die ook positiever beoordelen. Het streven is immers gericht op meer open plekken in het bos. Die ontstaan zo vanzelf. Meer dood hout is wenselijk. Dat is er nu. Men streeft naar meer leeftijdsvariatie en bosverjonging. De letterzetter doet zijn best.

Deze paradox is kenmerkend voor de gespleten visie op bossen en op natuur in het algemeen: gebeurtenissen die zich aan controle van de mens onttrekken zijn taboe, terwijl dat nu juist de essentie van natuur is. Als een houtvester een compleet bosperceel kapt is het wel in orde. De sparrensterfte deugt niet omdat het een natuurlijk fenomeen is. Het vindt niet plaats op bevel van de bosbeheerder; niet op het moment en op de plek die hij in gedachten had. En nog wel gratis. Zo prijst de natuur de beheerder nog uit de markt! Wij kiezen ervoor om de natuur een hoofdrol toe te bedelen als bosbeheerder.

¹⁹ <https://>

Het tegendeel is waar in de Bossenstrategie. Die getuigt van tomeloze daadkracht, een overschatting van de voorspelbaarheid van ecologische processen en een te groot vertrouwen in technische oplossingen en menselijk ingrijpen. In deze tijd worden bomen geconfronteerd met een ongekeerde stapeling van stressfactoren. We mogen dankbaar zijn dat zoveel bossen nog steeds naar behoren functioneren. Het is ons inziens onverstandig om van bossen te 'eisen' dat ze ons nog meer 'ecosysteemdiensten' leveren dan ze al doen. Het zou wijzer zijn om bestaande bossen te koesteren en zoveel mogelijk te vrijwaren van menselijke bemoeienis. Indirect richten we met z'n allen al meer dan genoeg schade aan.

Ernstige verdroging op zandgronden

In 'Bos van de toekomst' wordt geconstateerd dat sterke ontwatering op de droge en vochtige zandgronden een probleem vormt voor de bosvitaliteit. De ontwatering is het gevolg van primaire inrichting van de waterhuishouding voor de landbouw. De afgelopen droge zomers (2018-2020) hebben aangetoond dat maatregelen op lokaal niveau, zoals het verminderen van detailontwatering, weinig effect hebben gehad. Complete beken zijn langdurig drooggefallen, met ernstige gevolgen voor de fauna van stromend water.²¹ Het meest gevoelig voor verdrogingsverschijnselen zijn overigens niet bossen die onder invloed staan van grondwater, maar bossen op gronden met diep grondwater die volledig afhankelijk zijn van neerslag, zoals op de Veluwe en de Sallandse Heuvelrug.

Extra: Bodemvermesting in bossen op zandgronden

In het rapport over 'revitalisering van het Nederlandse bos' dat deel uitmaakt van de Bossenstrategie, wordt veel aandacht geschonken aan de invloed van stikstofdepositie op bosccosystemen. Die invloed is zeer groot. Wij citeren enkele passages uit dat rapport: '*De effecten van verhoogde stikstofdepositie raken alle aspecten van bosccosystemen en leiden daarmee o.a. tot verlaagde ecosysteemproductiviteit, afnemen van biodiversiteit, vermindering van de weerbaarheid tegen droogte, boomziekten en plaaginsecten en in de meest extreme gevallen, op arme zandgronden, tot massale boomsterfte door voortgaande bodemverzuring (als gevolg van AL-toxiciteit). In een zeer groot deel van de Nederlandse bosgebieden wordt de Kritische Depositiewaarde (KDW) voor bos overschreden (58 tot 72% van het bosareaal) Verhoogde stikstofdepositie is tezamen met klimaatsverandering de grootste drukfactor op het Nederlandse bos. Zonder het terugbrengen van de stikstofdepositie én het uitvoeren van maatregelen gericht op mitigatie van de reeds aanwezige hoge stikstoflast binnen de bossen is duurzaam herstel en ontwikkeling in de richting van vitaal bos niet mogelijk*'.

Het is verontrustend dat na jaren van geleidelijke afname de stikstofbelasting in veel gebieden weer toeneemt. In Noord-Nederland bijvoorbeeld is de concentratie van ammoniak in de lucht, voornamelijk afkomstig uit de veehouderij, sinds 2014 tot in het centrum van grote natuurgebieden met 50% gestegen, zoals de Nationale Parken Dwingelderveld en Drents-Friese Wold.²⁵

Hoe is het mogelijk dat in 'Bos van de toekomst' aan het belangrijkste probleem voor de vitaliteit van het Nederlandse bos nauwelijks aandacht wordt besteed? Stikstof komt alleen zijdelings ter sprake onder het kopje verzuring.

De bosteeltkundige visie in de Bossenstrategie leidt tot merkwaardige tegenstellingen, waarvan er al enkele genoemd zijn. Zo wordt boomsterfte door plagen en ziekten als een groot probleem gezien, maar massale kap van gezonde bomen door mensen niet. Toename van dood hout in het bos wordt nagestreefd, maar als dit spontaan gebeurt als gevolg van een insectenplaag wordt dat rampzalig genoemd.

Problemen hangen samen en versterken elkaar

In 'Bos van de toekomst' wordt gesuggereerd dat door stapeling van problemen vooral de situatie in bossen op zandgronden, twee derde van het bosareaal, ernstig is. Zoals wij in sectie 4.1. hebben geconstateerd, ontbreekt echter een overzicht van de vitaliteit van Nederlandse bossen.

Uit de toelichting in het deelrapport over revitalisering blijkt dat dit alles geschiedt met het doel om het lindewoud in ere te herstellen, een gevarieerd type loofbos dat 5000 jaar geleden wijd verbreid was op de Nederlandse zandgronden.³⁸ Bovendien is dat productiever bos, bestemd voor een grotere houtoogst. Herstel van dat bos is hooguit lokaal aan de orde, want de omstandigheden in Nederland zijn in 5000 jaar drastisch veranderd: bodem, water, lucht, klimaat, grote grazers, menselijke invloed. Het lindebos is een utopie die leidt tot een tekentafelbos dat geheel door mensen wordt aangelegd, beheerd en beheerst. Een kunstmatig bos, aan het infuus van de bosbeheerder, op kosten van de belastingbetaler (zie ook p. 36).

Volgens ons is deze revitaliseringsoperatie zeer schadelijk

Volgens ons is deze revitaliseringsoperatie zeer schadelijk voor de bestaande bossen op zandgrond. Het karakter van deze bossen zal drastisch veranderen. Alle bosgemeenschappen van arme, zure gronden met morhumus worden hierdoor in hun voortbestaan bedreigd, zoals het Berken-Eikenbos, diverse typen dennenbos en opstanden van ingevoerde naaldbomen, tezamen met duizenden kenmerkende organismen. Hoogst waarschijnlijk wordt grote brandnetel de meest verbreide soort in het utopische lindewoud. De droom van sommigen kan ontaarden in een nachtmerrie voor velen.

Dat geldt ook voor andere vormen van boslandbouw. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van twee foto's die door de WUR als voorbeelden van boslandbouw worden getoond (noot 26).

Voorbeelden van agroforestry in Frankrijk (foto's WUR).

Het is duidelijk dat zulke landgebruiksvormen in een Bossenstrategie niet als bossen moeten worden gezien maar als agrarische percelen met houtige, lijnvormige elementen. Dit heeft belangrijke consequenties, want in *'Bos van de toekomst'* wordt aangenomen dat *'circa 7000 hectare van de ambitie voor bosuitbreiding kan worden ingevuld via agroforestry en andere bos-landbouwcombinaties'*. Dit betekent een onaanvaardbare oprekking van het begrip bos. Wij stellen voor om deze 7000 hectares te reserveren voor echte bossen, met een nadruk op